

Αριστείδης Αντωνάς :

ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Η ΜΕΤΑΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΥΝΘΗΚΗ

Θα μιλήσω κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να παράγω μια παύση στη συζήτηση ή ένα κενό. Θα πω ό,τι σκέπτομαι "απ' έξω", "προφορικά", αλλά μιλώντας από την καρδιά μου, by heart, χωρίς κείμενο: η αρχιτεκτονική, προς το μέλλον της οποίας σήμερα στρέφουμε την προσοχή, δεν αφήνει πίσω της «κείμενα» και γίνεται όλο και περισσότερο "προφορική": η αρχιτεκτονική ελαφραίνει, καθορίζεται από στοιχεία που διακινούνται (εννοώ: σχέδια, κείμενα, φωτογραφίες, ψηφιακό υλικό), όλο και λιγότερο μένει σταθερή, όλο και λιγότερο δεσμευμένη από τον ιδιαίτερο τόπο όπου «κτίζεται» κάθε έργο της.

Ο οργανισμός που μας φιλοξενεί σήμερα στην Ξάνθη, στον οποίο αναφερόμαστε, τεκμηριώνει και αρχειοθετεί κάποια συγκεκριμένη αρχιτεκτονική. Τέτοιοι οργανισμοί οργανώνονται όταν συντρέχει λόγος, όταν δηλαδή υπάρχει κίνδυνος απώλειας στοιχείων ή φόβος για λήθη. Το θέμα της αρχιτεκτονικής γνώσης σήμερα, από την άλλη πλευρά, ζητά κάποια πρόβλεψη για το μέλλον της αρχιτεκτονικής. Θα ήταν βιαστικό, νομίζω, να σκεφτούμε (από κεκτημένη ταχύτητα) την μελλοντική αρχιτεκτονική με αφετηρία τον φόβο κάποιας συγκεκριμένης απώλειας. Ωστόσο, παρευρισκόμενοι εδώ, ήδη τιμάμε το αρχείο της μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Η σκέψη για το αρχείο θα οργανώσει την σημερινή μου τοποθέτηση. Θα προσπαθήσω να αποδώσω σημασία σε ό,τι συλλέγουμε στο αρχείο: πιο συγκεκριμένα, σε ό,τι συλλέγουμε στο αρχείο της αρχιτεκτονικής. Αντίθετα από ό,τι θα νόμιζε κάποιος βιαστικός, νομίζω ότι η συνθήκη του αρχείου, ως θεωρητική κατάσταση, καθορίζει τον δυτικό πολιτισμό όλο και ισχυρότερα, καθορίζει το μέλλον του, κατά τρόπον ώστε να μπορεί κανείς να πει ότι ο δυτικός άνθρωπος ζει πλέον *μέσα σε αρχεία*, ότι όλο και περισσότερο είναι σε επαφή με αναπαραστάσεις που ανήκουν σε αρχεία, όλο και περισσότερο του στερείται η πρόσβαση σε «πρωτότυπα» ή ο ίδιος παύει να ενδιαφέρεται για αυτά. Υπ' αυτή την έννοια το ίδιο το αρχείο και οι σημασίες του μπορεί να αποτελούν την σύγχρονη κατάσταση που μας καλεί σε σκέψη.

Η σημερινή *διαμονή στο αρχείο* αφήνει ένα κοινό ανοικτό ερώτημα ή δύο διαφορετικά ανοικτά ερωτήματα: τα ερωτήματα επερωτούν (μαζί ή χωριστά) το *μέλλον του αρχείου* -από την μια πλευρά- και το *μέλλον εκτός αρχείου* -από την άλλη-, δηλαδή ίσως -εν προκειμένω- το μέλλον της αρχιτεκτονικής.

Μέσα στο αρχείο, τουλάχιστον κάποιοι από εμάς εδώ σήμερα, δεν αναζητάμε απλή είσοδο στον κλειστό κόσμο της περασμένης πια μοντέρνας παραγωγής, σαν αρχαιολόγοι που εξειδικεύονται στην συγκεκριμένη εποχή του αρχιτεκτονικού μοντερνισμού. Ούτε ζητάμε από το αρχείο την συγκεκριμένη εξιδανικευμένη αρχιτεκτονική γνώση για να ανοιχτούμε στο μέλλον. Περισσότερο διακινδυνεύουμε μπροστά σε κάτι που δεν ξέρουμε ακόμη, μπροστά σε κάποια ιδιαίτερη άγνοια, που καλλιεργείται μέσα στο αρχείο, μέσα στη γνώση, σαν ελπίδα για ό,τι, μέσα στο αρχείο, φαίνεται σαν εξωτερικό από το αρχείο, για κάτι αόρατο που υπερβαίνει την απλή εξοικείωση με το αρχείο. Κι ακόμα, σκεφτόμαστε, τι μένει σήμερα εκτός αρχείου; Τι σημαίνει η συνένωση τόσων αρχείων στο διαδίκτυο για την αρχιτεκτονική και για την παραγωγή του χώρου των ανθρώπινων συναντήσεων σήμερα;

Το σημερινό πρόγραμμα της συζήτησης αφορά το παρόν και το μέλλον ενός αρχείου υπό διαμόρφωση και την αξία των τεκμηρίων του σήμερα. Έχει ιδιαίτερη σημασία να δοκιμάζει κανείς ένα αδύνατο έργο, να περισώζει κάτι από την απώλεια. Πρέπει να παραδεχθούμε ότι *μας ενδιαφέρει* ό,τι χάνεται, όχι μόνον επειδή συμμετέχουμε σε μια σύνοδο αρχειοθετών: ένα αρχείο έχει την ηθική του και η ηθική του σώζεται από την απώλεια καθώς σώζει από την απώλεια. Συζητάμε εγκατεστημένοι μέσα στο αρχείο της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και αυτό φορτίζει με ιδιαίτερο τρόπο όσα λέγουμε. Φορτίζει τον τρόπο με τον οποίο μιλάμε και χαρακτηρίζει την προσέγγιση στο εκάστοτε θέμα. Σήμερα, λοιπόν, ο τόπος της συζήτησης χαρακτηρίζει το μέλλον της αρχιτεκτονικής μέσα στο δικό της αρχείο. Φορτίζει την ενατένιση προς τα εμπρός με το βάρος από κάτι που χάνουμε. Αλλά η ίδια η ιδέα της απώλειας μέσα στο αρχείο είναι διαφορετική σήμερα απ' ό,τι ήταν χθες και θα προσπαθήσω κάποια περιγραφή της. Η μετατεκτονική συνθήκη, στην οποία θα αναφερθώ, οργανώνεται περισσότερο ως εγκατάσταση της απώλειας που γίνεται με κάθε αρχιτεκτονική δράση.

Εκπαιδεύοντας έναν σκύλο ή δαμάζοντας ένα άγριο ζώο κατανοούμε ακριβώς τι σημαίνει εκπαίδευση. Όσον αφορά την εξάσκηση ενός επαγγέλματος γνωρίζουμε επίσης τι πρέπει να μαθαίνει κανείς για να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του επαγγέλματος αυτού. Ωστόσο αυτή η γνώση στην περίπτωση της αρχιτεκτονικής σήμερα είναι αβέβαιη. Δεν χρειάζεται καν λοιπόν να καταφύγουμε σε ένα επιχείρημα νιτσεικού τύπου¹, για να βρεθούμε μπροστά σε ανοικτά ερωτήματα σχετικά με την αρχιτεκτονική παιδεία. Το ίδιο το επάγγελμα του αρχιτέκτονα φαίνεται μπρος στο μέλλον ως ανοικτό ερώτημα. Σήμερα συζητάμε για την παιδεία του αρχιτέκτονα ως άνθρωποι των αρχαίων και αυτό σημαίνει πολλά· ίσως πριν από τα άλλα, σημαίνει ότι δεν ξέρουμε τι να μάθουμε σε όποιον θα θέλει να λέει ότι είναι αρχιτέκτονας αύριο. Κάποιος βασανισμός από αστάθεια μοιάζει λοιπόν να είναι υποχρεωτικό κέντρο για την αρχιτεκτονική παιδεία σήμερα. Δεν θα δώσουμε σταθερότητα ούτε θα αφήσουμε σε ησυχία καμία βεβαιότητα της αρχιτεκτονικής: τίποτε άλλωστε δεν στηρίζεται πια με ασφάλεια. Νέες εκτάσεις, νέες περιοχές και νέα αξιολογικά συστήματα σε κάθε περιοχή παρουσιάζονται καθημερινά. Η εξοικείωση με «την» αρχιτεκτονική, που αποτελεί το σημαντικό ζήτημα για την συγκρότηση ενός πανεπιστημιακού προγράμματος, είναι εξοικείωση με την ανοικτικότητα. Κι ακόμη, όσο μικραίνει η περιοχή του αυτονόητου για την αρχιτεκτονική, τόσο -ακόμα περισσότερο- διευρύνονται οι εκτάσεις της. Όσο δυσκολότερα καθορίζεται η "αρχιτεκτονική", τόσο περισσότερα διαφορετικά συμβάντα εννοούμε ως αρχιτεκτονικά φαινόμενα. Ένα πρόγραμμα για την αρχιτεκτονική καλείται λοιπόν να ψηλαφίσει προσεκτικά το πεδίο των εκτάσεών της με τρόπο που να επιτρέπει την προσάρτηση νέων περιοχών δράσης. Η περιοχή γνώσης της «αρχιτεκτονικής» δεν είναι προσδιορίσιμη όπως παλιά ενώ οι αναζητούμενες νομοτέλειες για το πρόγραμμά της είναι δυσεύρετες και εύθραυστες.

¹ Δεν χρειάζεται δηλαδή να ανατρέξουμε στην περιφρόνηση που εκφράζει ο Νίτσε για κάθε επαγγελματική κατάρτιση στα *Μαθήματα για την Παιδεία*, μετάφραση, πρόλογος, σημειώσεις: Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, 2η έκδ.: Printa, ISBN 960-7408-20-9 (Τίτλος πρωτοτύπου: *Über die Zukunft unserer Bildungsanstalten*), Αθήνα, 1998. Για τον Νίτσε η αληθινή γνώση είναι αριστοκρατική και άχρηστη: η χρήση της για οποιοδήποτε επάγγελμα καταργεί το θεμελιώδες αυτό χαρακτηριστικό της «πραγματικής» μόρφωσης.

Η αρχιτεκτονική μέσα στο αρχείο και η αναμονή για ό,τι μπορούμε να περιμένουμε, μέσα στο αρχείο ή έξω από το αρχείο, περιγράφουν ικανοποιητικά το σημερινό θέμα. "Πώς περιμένουμε μέσα σ' αυτό το ενδιαφέρον, ασταθές περιβάλλον; Τι φαίνεται ότι θα χρειαστεί ακόμα να μάθουμε;". Βιάζομαι να διατυπώσω ακόμα μια θέση: ο χώρος έξω από το αρχείο (που ζητά με τόση επιμονή η αρχιτεκτονική για να προδιαγράψει το μέλλον της) θα ήταν σήμερα, για τις ανάγκες αυτής της παρουσίασης, το εσωτερικό ενός αρχειακού χώρου. Όχι μόνον γιατί η διαμονή στο διαδίκτυο οργανώνει τέτοιο εσωτερικό αλλά γιατί *ο κόσμος μετά από την εμπειρία του διαδικτύου* μπορεί να συγκροτείται ως αρχειακή συνάρτηση.

Οι ακαθόριστες συνθήκες της αρχιτεκτονικής δράσης σήμερα σχηματοποιούν την αμηχανία προς το μέλλον της αρχιτεκτονικής. Και η σχηματοποίηση προκύπτει ακριβώς επειδή δεν υπάρχει "πώς;" για την αναμονή του μέλλοντος της αρχιτεκτονικής ή επειδή προσανατολιζόμαστε προς τις μελλοντικές αρχιτεκτονικές μόνον εφόσον μένει απροσδιόριστος ο τρόπος που τις περιμένουμε. Η αναμονή θα είναι υποχρεωτικά λοιπόν βυθισμένη στην αμηχανία και εκείνο που αναμένουμε δεν θα προσδιορίζεται από την αναμονή. Η αναμονή θα σκηνοθετεί το επερχόμενο οργανικά, όσο δεν είναι ικανή να το προδιαγράφει. Η σκέψη για την επερχόμενη αρχιτεκτονική βαπτίζεται στην απροσδιοριστία. Κάποια ηθική της αναμονής μας επιφορτίζει με την υποχρέωση να μένουμε ανοικτοί σε κάτι που δεν αναμένουμε. Διαλέγω αυτή την περιγραφή ως περιγραφή της αναμονής σήμερα: αναμένουμε το μέλλον της αρχιτεκτονικής μόνον εφόσον αναμένουμε κάτι που δεν αναμένουμε. Ζούμε την εποχή κάποιας τομής. Νομίζω δε ότι αυτό κάτι σημαίνει για την σκέψη μέσα στο αρχείο της μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Αυτό κάτι σημαίνει για εμάς, εδώ, σήμερα. Για την αρχιτεκτονική, για τις εκτάσεις της: η ηθική της αναμονής θα ζητούσε την εγρήγορση μπροστά σε μια πλαστική και ανανεούμενη εικόνα του μέλλοντος. Η αναμονή στην οποία αναφέρομαι δεν δίνει προτεραιότητα σε οποιαδήποτε παθητικότητα. Η απάντηση στα σημάδια του επερχόμενου θα δίδεται όταν η αναμονή δεν είναι αδράνεια αλλά ετοιμότητα για διαρκείς φυγές και για πρόχειρες εγκαταστάσεις: ετοιμότητα για εγκατάλειψη των περιοχών όπου βρισκόμαστε προς άλλες περιοχές, για τις οποίες δεν γνωρίζουμε ακόμη πολλά, κριτική εγρήγορση για θεωρητικές συσχετίσεις. Στον ίλιγγο της υπερβολικής ταχύτητας η αποφασιστικότητα και η γρήγορη σκέψη καθορίζουν τις κινήσεις του αρχιτέκτονα. Έτσι, η δράση για το μέλλον θα εκκαλείτο να παρακάμψει, κατά κάποιον τρόπο, ό,τι εννοούσαμε «αρχείο» μέχρι σήμερα, να ξεχάσει δηλαδή το παλιό αρχείο και τις βεβαιότητές του: η αρχιτεκτονική της δράσης αποβλέπει σε κάτι που σχηματίζεται από το απροσδιόριστο και δεν επιμένει εκ νέου στην ασφάλεια ενός δεδομένου και δομημένου αρχείου. Η νοσταλγία για επιστροφές και καταχωρήσεις από το πλούσιο αρχείο δεν επαρκεί ως στάση προετοιμασίας για όσα έρχονται. Φροντίζουμε το αρχείο, έτοιμοι να δούμε κάτι εκεί ακριβώς όπου δεν φαίνεται κάτι, έτοιμοι να κατασκευάσουμε από αυτό που δεν περιμένουμε. Πίσω από αυτό βρίσκεται κάποια διαφορετική σύλληψη της ίδιας της έννοιας του αρχείου.

Η υπερδιέγερση, που δεν θα μένει στείρα μελλοντολογία αλλά θεωρητική κατασκευαστική ορμή για κάθε στιγμή, θα μένει στο κέντρο μιας νέας θραυσματικά δομημένης περιοχής υπό διαμόρφωση: της αρχιτεκτονικής στην *μετατεκτονική* εποχή. Η ευθύνη για το μέλλον (εντός ή εκτός του αρχείου της μοντέρνας αρχιτεκτονικής) είναι ευθύνη για δράση και κατασκευή τεχνημένων εποπτειών στο παρόν.

Μια μετατεκτονική ιστορία των κατασκευών που αρχίζει να φαίνεται μπροστά μας και μια μετατεκτονική παραγωγικότητα, με κάνουν να σκέφτομαι ότι είμαστε μπροστά σε μια *αλλαγή παραδείγματος* της ίδιας της "επιστήμης" της αρχιτεκτονικής. "Γνωρίζω να κάνω αρχιτεκτονική" σημαίνει ήδη κάτι διαφορετικό από ό,τι σήμαινε η ίδια διατύπωση πριν λίγα χρόνια. Το σημερινό διακύβευμα είναι να δοθεί νόημα σε ό,τι τείνει να οργανώνεται στις νέες εκτάσεις που καταλαμβάνει η αρχιτεκτονική.

Θα ήθελα να περιγράψω τεχνικά το πρόβλημα ή κάποιες διαφυγές από αυτό. Ο τρόπος που περιγράφω θα αποτελεί σήμερα την μόνη μου συνεισφορά. Αν το πρόβλημα για το μέλλον είναι πρωτίστως πρόβλημα αρχειοθέτησης ή πρόβλημα στο αρχείο, τότε πώς θα αρχειοθετούσαμε μερικά προϊόντα που δεν περιμέναμε; Πώς εισάγουμε νέα λήμματα στο αρχείο της αρχιτεκτονικής; Θα καταθέσω μόνο 8 παρατηρήσεις που αφορούν 2 νέες εκτάσεις για αρχιτεκτονικά φαινόμενα: οι παρατηρήσεις δεν εξαντλούν το τοπίο των υπό διαμόρφωση εκτάσεων της αρχιτεκτονικής, παρουσιάζουν όμως 2 σημαντικές τέτοιες εκτάσεις. Κάθε έκταση έχει το πεδίο δράσης της. Η εκκίνηση γίνεται με τις περιοχές που καθορίζουν τα κλασσικά λήμματα, με σκέψη για το υλικό από τις καρτέλες που φτιάχνουμε μέχρι σήμερα για να τεκμηριώσουμε τα κτίσματα· την ίδια στιγμή διαπιστώνουμε ότι για την συγκρότηση ενός ζωντανού αρχείου πρέπει να γίνουν επανακαθορισμοί. Η έννοια του αρχείου μοιάζει περισσότερο επίκαιρη από ποτέ αλλά η δράση μέσα στο αρχείο ζητά κάποιο νέο είδος προβληματισμού καθώς η δράση μέσα στο αρχείο αποτελεί -σήμερα περισσότερο από παλιότερα- αυτονόητη καθημερινότητα, ακόμα κι όταν δεν προβληματίζει. Αναρωτιόμαστε δηλαδή εδώ πώς επαναπροσδιορίζεται η σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο, όταν ο ίδιος ο ανθρώπινος κόσμος τείνει να περιγραφεί με το άθροισμα των αρχείων του. Όταν δηλαδή ο κόσμος τείνει να οργανωθεί με κάποια μάλλον απερίσκεπτη διαμονή σε βαριά αρχειοθετημένους χώρους².

Ο κόσμος του αρχείου εξ ορισμού δεν είναι «καθαυτό κόσμος» αλλά κόσμος σε αναπαράσταση. Η αρχιτεκτονική, που διαχειριζόταν τον συμβατικά εννοούμενο "καθαυτό κόσμο" θα επαναπροσδιοριστεί πρωτίστως από διαχειρίσεις των αρχείων που παράγει ή που "την" περιέχουν. Η αρχιτεκτονική θα κατασκευάζεται από τα λήμματα που θα αναφέρονται σε αυτήν χωρίς να τα προσδιορίζει πρωταρχικά εκείνη. Αυτή είναι η βαθύτερη έννοια κάποιας εξ αρχής εικονικότητας (virtuality ή artificiality) που αφορά την αρχιτεκτονική και την οποία επισημαίνω σήμερα:

² Στο βιβλίο του Flusser για την γραφή η κίνηση προς το μέλλον χαρακτηρίζεται από κάποια νέα παιδικότητα ενώ αχνοφαίνεται κάποιος επερχόμενος ιδιαίτερος αναλφαβητισμός στην κεντρική σκηνή κάθε αναπαράστασης του μέλλοντος. Vilem Flusser, *Die Schrift: hat Schreiben Zukunft?*, 1987 [Vice Versa, 2002], για την ελλ. Γλώσσα, *Η γραφή· έχει μέλλον το γράφειν;*, Αθήνα, Ποταμός, 2003.

Από την μια πλευρά παρατηρούμε κάποια υποχρεωτική και τρέχουσα απόλυτη προτεραιότητα της αναπαράστασης έναντι οποιασδήποτε πρωτότυπης εμπειρίας. Όπως σημείωσα ήδη, στη σύγχρονη Δύση βιώνουμε τη συνθήκη του χαμένου πρωτοτύπου: σκεπτόμαστε πάντοτε ήδη μέσα στο αρχείο, ως κάτοικοι του αρχείου, επειδή το πρωτότυπο, στο οποίο αναφέρεται το αρχείο, έχει χαθεί. Διαμένουμε στο αρχείο σημαίνει: μένουμε άμεσα και αποφασισμένα σε έμμεσους κόσμους. Διαμένουμε όλο και περισσότερο στην συνείδηση ότι δεν είμαστε ποτέ εδώ αλλά αλλού: μέσα στην δυνατότητα ιδιαίτερων μεταβάσεων που δεν θα ήταν εφικτές χωρίς την επικράτηση της λογικής του αρχείου.

Από την άλλη πλευρά, η διαμονή στο αρχείο οργανώνεται με την προτεραιότητα του εσωτερικού του αρχείου. Το λήμμα και οι συλλογές γύρω του έχουν μεγαλύτερη αξία από κάποια (ανύπαρκτη πια) αδιασάλευτη εικόνα του τόπου όπου το λήμμα αναφέρεται. Έτσι το πλήθος των αποσπασμάτων-καταχωρήσεων επικρατεί επί οποιασδήποτε ενιαίου λήμματος. Η ακύρωση της έννοιας του τελικού λήμματος και της παραπομπής σε αυτό δίνει αξία στον τρόπο αντιμετώπισης των καταχωρήσεων και του λήμματος και όχι πλέον στην εγκυρότερη αναφορά στο πρωτότυπο. Έτσι, τα αρχεία μέσα στα οποία διαμένουμε καθορίζονται περισσότερο από τον σχηματισμό των εσωτερικών τους, όχι τόσο από τις εξωτερικές τους αναφορές. Αρχιτεκτονικά θραύσματα φτιάχνουν κάποια συνεχώς μεταβαλλόμενη και ασταθή εικόνα που πρέπει να ονομάσουμε "αρχιτεκτονική", χωρίς αυτή να έχει ακόμη πρόσωπο (και η εικόνα "αρχιτεκτονική", σε αυτήν την περιγραφή της, θα "μένει" συνεχώς ακόμη μεταβαλλόμενη). Το αρχείο της αρχιτεκτονικής γίνεται εσωτερικό τοπίο ετερόκλητων συλλογών. Αυτό το απρόβλεπτο αποσπασματικό αρχείο είναι ίσως ό,τι πιο σημαντικό μπορούμε να περιμένουμε από την αρχιτεκτονική σήμερα.

Όχι εδώ αλλά πάντοτε αλλού, όχι σε σύνολα αλλά σε αποσπάσματα, όχι σε ενότητα αλλά σε πολυδιάσπαση. Για τις σκέψεις που ακολουθούν, η παρουσία του ανθρώπου στον χώρο που οργανώνεται από την αστάθεια [ως παρουσία του ανθρώπου *κατ' ευθείαν αλλού* (δια του αρχείου) και ως απροσδιοριστία σταθερών γενικών εννοιών αναφοράς] αποτελεί την στρατηγική της εκκίνησης για τον προβληματισμό.

Κι ωστόσο - ταυτόχρονα- δεύτερη εκκίνηση αποτελεί η σκέψη για τα υλικά ίχνη που συλλέγονται στο αρχείο (σε αντίστιξη προς την "χωρίς ίχνη" συνθήκη της «διαμονής εδώ - αλλού» στον χώρο). Στο αρχείο δεν συλλέγονται πρωτότυπα αλλά πάντοτε καταχωρήσεις καταταγμένες σε λήμματα (που υποτίθεται ότι αναφέρονται σε πρωτότυπα), ντοκουμέντα, τεκμήρια: αναπαραστάσεις. προσκομίζω λίγες σκέψεις για την αναπαράσταση στην αρχιτεκτονική, που έχουν σχέση με την δομή του αρχείου της. Πρέπει να αποσπώ τις επόμενες σκέψεις από κάποια πρόβλεψη που μπορεί να φαίνεται προφητική. Ταυτόχρονα θέλω να δώσω χώρο (καταχωρήσεις και λήμματα) για την αρχιτεκτονική που ήδη ονόμασα *μετατεκτονική*.

Η αναπαράσταση του χώρου που φαντάζονται οι αρχιτέκτονες γίνεται με σχέδια. Η υλοποίηση του αρχιτεκτονικού χώρου γίνεται με κατασκευαστικά σχέδια. Τα σχέδια αποτελούν βασικό υλικό που συλλέγεται στα αρχεία της αρχιτεκτονικής: πώς επαναπροσδιορίζεται το μέλλον της αρχιτεκτονικής ή το ανοικτό ερώτημα που την αφορά, σε σχέση με τα απλά αυτά συλλεκτικά είδη; Συλλέγαμε σχέδια με ιδέες και κατασκευαστικά σχέδια. Συλλέγαμε επίσης φωτογραφίες αποπερατωμένων έργων. Αυτές οι εικόνες αποτελούσαν την τεκμηρίωση για κάθε αρχιτεκτονική. Ακολουθούν μερικές αποσπασματικές παρατηρήσεις για το είδος των σημερινών καταχωρήσεων στα ολοένα συγκροτούμενα αρχεία της αρχιτεκτονικής. Διατυπώνω τις παρατηρήσεις σαν να προσδιορίζονται από τις νέες εκτάσεις της αρχιτεκτονικής: προοιωνίζουν αυτές κάτι για αύριο; Πληροφορούν για την αρχιτεκτονική, όπως αυτή γίνεται τώρα; Την περιγράφουν από διαφορετικές οπτικές γωνίες; Αποτελούν ασφαλώς μια ακόμη συλλογή αποσπασματικών στοιχείων για το υπό διαμόρφωση αρχείο ενώ ήδη ανιχνεύουν το επερχόμενο.

Πρώτη έκταση: - ΕΞΑΪΛΩΣΗ ΚΑΙ ΠΤΗΣΗ

ΦΩΤΟΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Το αρχιτεκτονικό σχέδιο ενός κτίσματος προηγείτο της φωτογραφίας του κτίσματος: ίσως σήμερα όχι. Κάποιο είδος αναπαράστασης, που θυμίζει φωτογραφία και βασίζεται στην ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας του κολάζ³, μπορεί να προηγείται του κτίσματος. Η ακριβής αναπαράσταση του κτίσματος μπορεί να είναι, στο προσχέδιο, πιο καθαρή από κάποιες εικόνες του κτισμένου οικοδομήματος. Το σημερινό "σκίτσο" ή ό,τι θεωρούσαμε βιαστική, γρήγορη, πρώτη απεικόνιση της σύλληψης του κτίσματος⁴, αποτελεί συχνά περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα από την εικόνα που θα φωτογραφίζει το τελικό προϊόν. Και ακόμη, το ακριβές αυτό «σκίτσο» (αν μπορούμε να ονομάζουμε ακόμη αυτή την εικόνα: σκίτσο) αποτελεί είδος πιο ευέλικτο και πιο εύχρηστο στην διάπλαση και στην διακίνηση: τα σκίτσα των αρχιτεκτόνων του παρελθόντος κρύβονταν σε κάποια αρχεία των γραφείων τους, σήμερα οι αναπαραστάσεις του είδους που περιγράφουμε παρουσιάζονται συχνά πρώτες στο διαδίκτυο και μένουν εκεί ακόμη και αν το σχέδιο που προτείνουν υλοποιηθεί. Οι πρόχειρες πρώτες σκέψεις παρουσιάζουν συχνά με μεγαλύτερη ακρίβεια το έργο ακόμη κι αν αυτό έχει κτιστεί. Σε αυτή την πρώιμη, γρήγορη και "πιστή" απεικόνιση εμφανίζεται η σχεδιαστική πρόθεση εξ αρχής ήδη ακινητοποιημένη με ευκολία στην αναπαράσταση.

³ Το πρόγραμμα photoshop διατηρεί σίγουρα την πιο σημαντική θέση στην κατασκευή της αληθοφάνειας της εικόνας. Οι εντολές του photoshop, εκτός από τεχνικές επεξεργασίας της εικόνας, αποτελούν διανοητικές κινήσεις σχετικές με την κατανόηση του κόσμου των εικόνων στον οποίο είναι ριγμένος ο σύγχρονος άνθρωπος.

⁴ Μια κλειστή εικόνα (π.χ. jpg) ή ακόμα περισσότερο μια ανοικτή δομή εικόνας αναλυμένη σε layers (π.χ. psd).

Από καιρό διατρέχουμε τον κόσμο της αρχιτεκτονικής, δια μέσου κάποιας σκέψης για τα θεμέλια, για τον κορμό και για τη στέψη ενός σταθερού κτίσματος. Η ύλη σε αυτό το κτίσμα αποτίθεται και στηρίζεται πάνω σε ήδη αποτεθείσα ύλη. Η απόθεση αυτού του είδους επεξηγεί την σύλληψη της αρχιτεκτονικής δράσης, όπως την γνωρίζουμε μέχρι σήμερα, επεξηγεί δηλαδή τη συμβατική αρχιτεκτονική λογική: συναντάμε διατυπώσεις για την αρχιτεκτονική αυτή από την εποχή της *Αισθητικής* του Hegel⁵ ή -χρόνια αργότερα αλλά με μεγάλη καθαρότητα- στον Wölfflin⁶. Η αρχιτεκτονική τέχνη αφορά τότε την εξιδανίκευση της έγερσης και υμνείται μέσα από την δύναμη της αντίστασης στη βαρύτητα.

Αναφερόμαστε στην τεκτονική εποχή της αρχιτεκτονικής, όσο το κτίσμα διαπραγματεύεται την βαρύτητα. Και αναφερόμαστε σε αυτή την εποχή της αρχιτεκτονικής σαν να αφήνουμε πίσω μας την τεκτονική αρχιτεκτονική. Η έννοια του σχεδιασμού χωρίς βαρύτητα, η έννοια της επίσκεψης με πτήση, ή η πλοήγηση και η κίνηση σε *bird's eye view* ανήκουν στην καθημερινή, τρέχουσα εμπειρία. Απλές προσχεδιασμένες κινήσεις ή κινήσεις με *avatars* (που έχουν την δυνατότητα μη συμβατικών ανθρώπινων μετακινήσεων) σε οθόνες είναι τετριμμένες: προγράμματα τρισδιάστατων αναπαραστάσεων, *animation*, *video games* όπως το παλιό πια *SIMS* παρακολουθούν συχνά κατασκευασμένους πρωταγωνιστές από ψηλά (σαν να ζουν στο εσωτερικό ενός τρισδιάστατου χάρτη) ενώ σε διαδραστικές εξελίξεις τους στο διαδίκτυο (όπως το *SECOND LIFE*, <http://secondlife.com>) η πτήση είναι και πτήση των προσώπων στους τρισδιάστατους ουρανούς και στα βάθη των τρισδιάστατων θαλασσών.

Η μετατεκτονική εποχή ορίζει τους νόμους της κίνησης στο χώρο, ως νόμους της κίνησης στην αναπαράσταση. Συχνά η πτήση προτιμάται αντί της στάσης και του ίστασθαι. Οι συνθήκες της παρατήρησης των ψηφιακών κόσμων προσφέρονται

⁵ Βλέπε Daniel Payot, *Le philosophe et l'architecte*, Paris, Aubier, 1982.

⁶ Heinrich Wölfflin, *Prolegomena zu einer Psychologie der Architektur*, 1886. Για τον Wölfflin, κάτι καθίσταται αξιόλογο αρχιτεκτονικά, όταν ίσταται ορθό με ιδιαίτερο τρόπο: όταν μπορέσει να αντισταθεί στη βαρύτητα έτσι, ώστε να αναδείξει την αντίσταση αυτή. Η αρχιτεκτονική καλείται να διαπραγματευτεί και να υπερβεί την ίδια τη δυσκολία της έγερσης και του ίστασθαι.

συνήθως από εποπτείες πτήσης. Η αρχιτεκτονική ήταν συντεταγμένη από απροσδιοριστίες του χώρου οφειλόμενες σε οπτικά εμπόδια. Τα εμπόδια -οριζόντια ή κατακόρυφα- οργάνωναν την αρχιτεκτονική σύνταξη. Στον ψηφιακό χώρο τα οπτικά εμπόδια δεν έχουν τέτοια συντακτική δυναμική, όπως δεν μπορούν να έχουν δυναμική τα εμπόδια στην αναπαράστασή τους σε έναν χάρτη. Η εκ των άνω εποπτεία προσφέρει στα μάτια του εν πτήσει παρατηρητή διαφορετική σύνταξη για τους χώρους. Οι μεταβάσεις από χώρο σε χώρο υπακούν σε διαφορετικές αρχές.

Ο χώρος διαστρέφεται και εξιδανικεύεται αλλιώς, κατά τρόπον ώστε να θυμίζει τον συμβατικό αλλά χωρίς να περιορίζεται στην περιγραφή της εμπειρίας του. Το γεγονός της πτήσης, η δυνατότητα εποπτείας σε αναπαράσταση προηγείται των κτισμάτων και περιγράφει τελικά κάθε κτίσμα και τον χώρο γύρω του με τον ιδιαίτερο τρόπο της πτήσης. Έτσι η τετριμμένη πτήση εγκαθίσταται πρωταρχικά στον χώρο -στον συμβατικό χώρο- (εδώ: κοντά μας) μαζί με ό,τι ονομάζαμε μέχρι σήμερα «πρωταρχική εμπειρία του χώρου». Η πτήση δεν είναι πια απλή αφηγηματική ακρότητα που οργανώνει η φαντασία. Είναι κοινή, τετριμμένη δυνατότητα που υλοποιείται ολοένα· αντίστροφα: με δυο λόγια, ο εμπειρικός χώρος πάσχει τώρα από την αναπηρία της βαρύτητας⁷. Ο εμπειρικός χώρος εμφανίζεται άυπνος σαν κατεστραμμένος: θα έπρεπε να μοιάσει στον ψηφιακό και πάντοτε υστερεί σε ευελιξία και πλαστικότητα. Ο «πραγματικός χώρος» μπορεί απλώς να θυμίζει τον ψηφιακό και αυτή είναι η ελπίδα του για να γίνει ενδιαφέρων.

Η μετατεκτονική παραγωγή χώρου οργανώνεται μέσα στην κατανόηση της ιδιαίτερης αυτής αναπηρίας του εμπειρικού χώρου. Η μετατεκτονική παραγωγή σχεδιάζει - πάντοτε με υστερήσεις και αποκλίσεις- τη διαμονή στις αναπαραστάσεις ή τις συνθήκες εξομοίωσης με τις σύγχρονες αναπαραστάσεις που δεν υπακούν πια στους νόμους της βαρύτητας ή στη λογική που συγκροτούσε ένα κτίσμα από τον τρόπο της οικοδόμησης.

⁷ Μπορεί να παραβάλουμε εδώ την άποψη του Ζίζεκ για την πραγματικότητα του εικονικού στοιχείου. Ο Ζίζεκ, για τις ανάγκες της δικής του ρητορικής, αποδεικνύει ότι η πραγματικότητα είναι ήδη εικονικά συγκροτημένη, (πβ. τα φίλμ με τίτλο «the reality of the virtual», 25.06.2007, <http://www.youtube.com/user/cybertariat>:). Η σημερινή συνθήκη, για μας, καθορίζει την πραγματικότητα ως αντίσταση στην εικονικότητα, ως εμπόδιο προς την απλοποίηση της εικονικής συγκρότησης. Δεν έχουμε λόγο να θεωρήσουμε την άποψη του Ζίζεκ λανθασμένη, παρότι αντιτίθεται προς την άποψη που αναπτύσσεται εδώ.

Η μετατεκτονική εποχή αναγγέλλεται μαζί με το τέλος της μαστορικής : η μετατεκτονική εποχή θα εννοεί διαφορετικά την μνήμη, την εξειδίκευση και την παράδοση. Ο αρχιτέκτονας του παρελθόντος μπορούσε να συνεργάζεται με τεχνίτες που εφάρμοζαν την τέχνη τους με λιγιστές οδηγίες. Θέτουμε το ζήτημα αρχειοθέτησης των σημερινών σχεδίων που παράγει η τρέχουσα αρχιτεκτονική: αναρωτιέμαι αν ο ανθρώπινος πολιτισμός είχε ποτέ επιτύχει περισσότερη εκλέπτυνση σε σχεδιασμό κατασκευαστικών λεπτομερειών και περισσότερη εφευρετικότητα σε νέες τεχνολογίες υλικών. Ταυτόχρονα ποτέ δεν είχαμε τέτοια έκπτωση της εξειδίκευσης και ειδικά των τεχνιτών. Η μαστορική αποχαιρετά τον κόσμο του κτίζειν. Μπορούμε να ανακαλέσουμε τα λίγα σχέδια, και τις μικρές κλίμακες με τα οποία χτίστηκαν οι ουρανοξύστες της πρώτης εποχής της Νέας Υόρκης. Η τεκτονική παράδοση των ανθρώπων που έχτισαν την Νέα Υόρκη, δεν ζητούσε οικοδομικές λεπτομέρειες σαν τις σημερινές. Μέσα στην σημερινή οικοδομική λεπτομέρεια, συναντάμε έναν άνθρωπο που κατασκευάζει, χωρίς να ελέγχει με ακρίβεια τι θα κάνει ή σαν να πρόκειται να εφαρμόσει κάποιο κατασκευαστικό τέχνασμα για πρώτη και ίσως τελευταία φορά. Αυτό φανερώνεται με μεγαλύτερη καθαρότητα καθώς τα υλικά αλλάζουν. Το γεγονός ότι το αρχείο της αρχιτεκτονικής μοιάζει να πλουτίζεται τόσο, στην περίπτωση των σχεδίων λεπτομερειών, υποδηλώνει έκπτωση της τεκτονικής παράδοσης . Ακριβώς επειδή αυτή η ειδική γνώση του μάστορα -τεχνίτη ολοένα χάνεται και τα υλικά ολοένα διαφοροποιούνται και αυξάνονται, μπορούμε να ενδιαφερθούμε για τα σχέδια μικρών κατασκευών που αγγίζουν τα όρια ενός δωματίου και τα οποία αγοράζουμε διαμελισμένα σε καταστήματα τύπου ΙΚΕΑ, μαζί με το σχέδιο της συναρμολόγησής τους, μαζί με την μπροσούρα δηλαδή που δείχνει, σε βήματα, τι πρέπει να κάνουμε για να φτιάξουμε κάτι προετοιμασμένο να συναρμολογηθεί. Η λογική του αρχείου, του υπολογιστή, του σχεδίου με υπολογιστή, της κατασκευής χωρίς γνώση -αυτά τα συστατικά της σύγχρονης κατάστασης παρουσιάζονται την ίδια στιγμή που αγοράζουμε όλο και περισσότερο αντικείμενα προς συναρμολόγηση. Το είδος των σχεδίων που δίνονται ως οδηγοί κατασκευής σε έναν ανειδίκευτο άνθρωπο, ο οποίος δεν ξέρει ούτε καν να διαβάσει σχέδια είναι ιδιαίτερης σημασίας για την ανάγνωση της αρχιτεκτονικής σήμερα. Κάποιος αρχιτεκτονικός αναλφαβητισμός φαίνεται ότι θα ηγεμονεύσει. Ωστόσο η αναμονή του αναλφαβητισμού δεν λαμβάνει υπ' όψη της ότι η ριζική αλλαγή που θα επισυμβεί με αργό τρόπο στην λόγια αρχιτεκτονική θα διαμορφωθεί μέσα στο περιβάλλον κάποιας νέας κατάστασης. Με εύληπτα γραμμικά αξονομετρικά σχέδια

δείχνεται η σύνδεση των στοιχείων, κατά τρόπον ώστε να μπορεί ο καθένας να λειτουργήσει ως κατασκευαστής, ακόμη κι αν δεν έχει ποτέ ασχοληθεί με κάτι αντίστοιχο. Το ίδιο θα ισχύει όλο και περισσότερο για την κατασκευή κτιρίων.

VIRTUAL SCALE 1:1

Ένα επόμενο, αναμενόμενο στάδιο για την κατασκευή, την ιστορία της αρχιτεκτονικής και το αρχείο της θα προσδιοριστεί τη στιγμή κατά την οποία ο ίδιος ο μηχανισμός του υπολογιστικού σχεδιασμού θα καθοδηγεί απ' ευθείας την κατασκευή. Η μετατεκτονική οικοδομική τεχνική ζητά εκτυπώσεις των έργων της - κάποιο κτίσιμο των ψηφιακών σχεδίων του κτίσματος - υπό κλίμακα 1:1. Η διαμονή στο αρχείο θα παρουσιάσει έτσι μια ισχυρή κυριολεκτική της εκδοχή. Ήδη στο αρχείο της αρχιτεκτονικής παρουσιάζεται αυτή η ρεαλιστική μετατεκτονική κατάσταση για το μέλλον των «πραγματικών» κτισμάτων. Το πέρασμα της οικοδομικής δραστηριότητας στην ψηφιακή λογική οδηγεί εκεί όπου η λογική της κατασκευής αποβλέπει εδώ και πολύ καιρό με ζωηρό ενδιαφέρον⁸. Η σημερινή δυνατότητα απ' ευθείας κατοίκησης της αναπαράστασης δεν προσεγγίζεται βέβαια μόνον στο αποβλέπει προς αυτή τη μετατεκτονική οικοδομική⁹. Δεν χρειάζεται να εκτυπώνουμε ένα κτίσμα σε κλίμακα 1:1 για να αντιληφθούμε ότι έχει ήδη οργανωθεί με παρόμοιο τρόπο κάποιο αντίστοιχο σχήμα, με την κατασκευή του κόσμου ως δομής στην οποία κανείς κυκλοφορεί, μαθαίνει, γνωρίζει ή κτίζει χωρίς να είναι παρών. Το είδος της σημερινής απουσίας του ανθρώπου καθορίζει τον κόσμο του διαδικτυακού αρχείου του. Το διαδίκτυο είναι ένα άυλο αρχείο όπου καμιά παρουσία δεν είναι ισχυρή. Το διαδίκτυο προσφέρει την κύρια σημερινή περιγραφή του τρόπου παρουσίας. Και με την περιγραφή της παρουσίας, το

⁸ Συναντάμε παραδείγματα του τύπου <http://www.contourcrafting.org/>, 22.06.2007.

⁹ Η δυνατότητα της απ' ευθείας κατοίκησης αναπαραστάσεων προετοιμάζεται εδώ και καιρό. Πριν από αυτήν συναντάμε στην ιστορία της αρχιτεκτονικής τη σκέψη για την κατασκευή ενός ανθρώπινου κόσμου στο εσωτερικό του οποίου ο άνθρωπος θα κατοικήσει. Η διαμονή του ανθρώπου σε τέτοιους χώρους (που ο άνθρωπος οργάνωσε με την φαντασία του για να κατοικήσει το εσωτερικό του δικού του κόσμου) αναγγέλλεται ήδη από τον Hegel στην περιγραφή του για την μεσαιωνική αρχιτεκτονική και τον γοτθικό ναό. Ο Παναγιώτης Μιχαήλ ασχολήθηκε με την προβολή των παρατηρήσεων του Hegel στην Βυζαντινή αρχιτεκτονική.

διαδικτυακό αρχείο προσφέρει επίσης κάποια ισχυρή περιγραφή για την συγκρότηση του κόσμου.

ΑΠΕΥΘΕΙΑΣ ΔΙΑΜΟΝΗ ΣΤΟ «ΑΛΛΟΥ»

Η ανθρώπινη παρουσία λαμβάνει χώρα, ως επί το πλείστον, κατά την διαμονή στο αρχείο, δηλαδή ήδη μετατοπισμένη αλλού εξ υποθέσεως: αυτό έχει συνέπειες στο βάθος της έννοιας της κατοίκησης. Ο συμβατικός διαχωρισμός κατοικίας- εργασίας εμφανίζεται προβληματικός. Η κατοικία μοιάζει να μπορεί να περιλάβει την εργασία μέσα σε ένα ήδη από καιρό διαφαινόμενο κοινωνικό σχέδιο. Ακριβώς επειδή στην μετατεκτονική κατάσταση "εδώ έρχεται το αλλού", δεν είναι πια απαραίτητο για εταιρείες και ιδιώτες να διατηρούν ακριβούς επαγγελματικούς χώρους, να φτιάχνουν κτίρια γραφείων, ή ουρανοξύστες για να ελέγχουν τους εργαζομένους στο εσωτερικό τους. Οι εταιρείες αγοράζουν τον χρόνο των ανθρώπων με τους οποίους ζητούν την ελάχιστη επαφή. Ταυτόχρονα ο άνθρωπος παρουσιάζεται ως μονάδα, μόνο μαζί με τον συνδεδεμένο στο διαδίκτυο υπολογιστή του. Και εκείνη την ίδια στιγμή που ο άνθρωπος συγκροτείται ως μονάδα, διαλύεται σε αποσπάσματα, στο εσωτερικό ενός γιγαντιαίου αρχείου που ξεχωρίζει και διακρίνει τα ίχνη του. Φτιάχνεται ως αυτάρκης οντότητα ενώ σπαράσσεται σε αποσπάσματα του αρχείου.

Η συνθήκη του "πάντοτε είναι αλλού" εφαρμόζεται στο εσωτερικό του χώρου της κατοικίας ως απώλεια των ορίων ανάμεσα στις λειτουργίες των χώρων. Στο εσωτερικό της κατοικίας κάθε χώρος μπορεί να είναι οποιοσδήποτε χώρος. Σε κάθε χώρο μπορεί να γίνεται οτιδήποτε: φαγητό μπροστά σε οθόνες, εργασία στο κρεβάτι, έρωτας στο λουτρό, προβολές στην κουζίνα. Οι διαβαθμίσεις ανάμεσα στους χώρους και το βάθος των ιδιωτικών χώρων ακυρώνονται. Ο τρόπος με τον οποίο βλέπουμε το διαχωρισμό των λειτουργιών στην κατοικία μετασχηματίζεται από την ίδια την συνθήκη του "πάντοτε αλλού". Η συνθήκη αυτή δεν ανιχνεύεται μόνο σε ιδιαίτερα λόγια αρχιτεκτονικά παραδείγματα αλλά κυρίως στην επεκτεινόμενη, δυναμική πεζότητα του life style. Το life style που είναι η κυρίαρχη μορφή επίθεσης αρχιτεκτονικών προτύπων, *Βασίζεται* στην προϋπόθεση του "πάντοτε αλλού" στις δημιουργίες που προτείνει σήμερα.

Η διερώτηση για το αρχιτεκτονικό σχέδιο μπορεί να συσχετιστεί με τις παρατηρήσεις του Flusser περί γραφής στο σχετικό του βιβλίο¹⁰. Κατά τον Flusser, στον κόσμο της γραφής, μπορούμε να διακρίνουμε δύο περιόδους. Η μια ονομάζεται περίοδος της *εγγραφής*, της γραφής δηλαδή που εγχαράσσεται βαθιά σε κάποιο υλικό, που έχει σχέση με το υλικό. Δεύτερη περίοδος της γραφής θα ήταν η περίοδος της *επιγραφής* ή του *επιγράμματος* και ο Flusser δεν εννοεί εδώ την επιγραφή όπως την γνωρίζουμε από την ελληνική γλώσσα (με την έννοια της επιγραφής σε μάρμαρο), την εννοεί ως ελαφριά επί-θεση σε κάτι: κάτι ελαφρύ προβάλλεται ή διαμένει για λίγο πάνω σε κάποια επιφάνεια: αυτή είναι η ελαφρύτερη επί-θεση ενός κειμένου σε μια επιφάνεια. Η σκέψη του Flusser διαχωρίζει έτσι το βαθύ γράψιμο, (ισχυρά και αποφασιστικά χαραγμένο μέσα στο υλικό όπου λαμβάνει χώρα το γράψιμο) από τον φευγαλέο, ελαφρύ, σύγχρονο τρόπο γραφής¹¹. Θα μπορούσε να προωθήσουμε αυτή την παρατήρηση σε κάποια σκέψη για την προφορικότητα σήμερα.

Η γραφή ορισμένη έτσι ελαφριά και ενώ δεν χαράσσει πια τα γράμματά της μπορεί να συγκροτείται γύρω από την έννοια κάποιας νέας προφορικότητας που δεν αποκλείει το γράψιμο. Η διάκριση ομιλίας και γραφής αλλάζει με τις ευκολίες της ηχογράφησης και της μαγνητοσκόπησης. Ακόμα, η πληθώρα και η αλληλοακύρωση των γραπτών εγγραφών καθιστά τις εγγεγραμμένες διατυπώσεις προσωρινές και βυθισμένες από την

¹⁰ V. Flusser, *ο.π.* Χρησιμοποίησα το ίδιο κείμενο για την κατασκευή της έννοιας του αττικού τοπίου στα *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, τ. 28, 2004. Το κείμενο βρίσκεται δημοσιευμένο στο διαδίκτυο <http://antonas.wordpress.com/2007/08/27/attic-landscape/> (27.08.2007).

¹¹ *Ο.π.*, σ. 26-28 ελλ. έκδοσης. “Όποιος γράφει χαράσσοντας δεν μπορεί παρά να θέλει να μην διαβρωθεί γρήγορα το αντικείμενο [...] που αυτός χαράσσει [...]”. Και παρακάτω: “Όσο πιο άκοπο είναι να [...] χαράξει [κανείς τις επιφάνειες που προσφέρονται για χάραξη] (για παράδειγμα, τον πηλό), τόσο γρηγορότερα εξανεμίζεται η εγχαραγμένη σ’ αυτά πληροφορία. Είτε παραμένει η γραφή επί μακρόν αναγνώσιμη και τότε το γράφειν είναι ένα κοπιαστικό εγχείρημα, είτε γράφει κανείς χωρίς κόπο και τότε η γραφή θα καταστεί σύντομα μη αναγνώσιμη. Αυτή είναι η δυσάρεστη επιλογή μπροστά στην οποία τίθεται το χαρακτηριστικό γράφειν που σκάπτει ...”.

Η γραφή της *εγχάραξης* που σκάπτει, διαχωρίζεται στον Flusser από κάποια γραφή που *επιθέτει* αναγνώσιμο υλικό σε κάποια επιφάνεια: το εν-γράμμα αντιδιαστέλλεται έτσι προς το επί-γράμμα. Οι εν-γραφές διαχωρίζονται από τις επι-γραφές (εφόσον οι πρώτες χαράσσονται κοπιαστικά σε βάθος και οι δεύτερες αποτελούν επιφανειακές, ευκολότερες επι-θέσεις).

στιγμή της εκφοράς τους σε κάποιο προπατορικό λάθος. Η πληθώρα, υπ' αυτή την οπτική, καταστρέφει τον γραπτό χαρακτήρα. Η λέξη "κείμενα" στα ελληνικά προσδιορίζει εκείνα που "κείνται", όμως σήμερα αναρωτιόμαστε αν, αλήθεια, τα κείμενα "κείνται". Τα κείμενα φεύγουν, οι ηχογραφήσεις κυλάνε, οι μαγνητοσκοπήσεις εξελίσσονται, τα γραπτά περνάνε σε λωρίδες στο κάτω μέρος κάποιας οθόνης. Ποσότητες πληροφορίας διακινούνται και πετάγονται, φεύγουν, εξαφανίζονται. Η νέα προφορικότητα ζητά κάποιο διαφορετικό στοχασμό για την σχέση γραφής και ομιλίας, μετά από την κατάθεση του Derrida¹². Στη σημερινή συνθήκη έχει νόημα να επανεξετάσουμε ό,τι έχουμε παραλάβει ως προφορικότητα από τον Derrida και την δική του ανάγνωση περί μεταφυσικής της φωνής.

Μέσα στην πληθώρα της «γραπτής» πληροφορίας, η αρχιτεκτονική, όπως την ξέραμε, θυμίζει πάλι τον εμπειρικό χώρο στην μεταδικτυακή εποχή, όπως περιγράφηκε σε προηγούμενη παρατήρηση¹³. Η σημερινή αρχιτεκτονική μοιάζει πολύ αργή για να παρακολουθήσει τους ρυθμούς της ταχείας αυτής αφηγηματικότητας. Η αρχιτεκτονική επιβεβαιώνει σε πολλές της εφαρμογές ότι προέρχεται από άλλη εποχή. Θα εμφανίζεται όλο και λιγότερο η ανάγκη για κτίσματα που θα σταθεροποιούν κάτι, όλο και περισσότερο η ανάγκη για χώρους ακαθόριστους που θα επιδέχονται πλαστικές μεταβολές. Αν η συμβολική δυναμική της αρχιτεκτονικής προωθούσε την εγκατάσταση ορισμένων αξιών, η εποχή μπροστά στην οποία βρισκόμαστε θα αναζητά ακριβώς το αντίθετο, ό,τι κι αν αυτό μπορεί να σημαίνει. Συνέπεια της απογοήτευσης από την εγκατάσταση αποτελεί η ολοένα αυξανόμενη σημασία του σχεδίου και της εικόνας έναντι του κτίσματος. Το κτίσμα επιχειρεί να παρακολουθήσει την πλαστικότητα του σημερινού σχεδίου, να το υλοποιήσει, αλλά, προς το παρόν, μάταια.

Στο παρελθόν το σχέδιο χάραζε απ' ευθείας τον χώρο με υλικό τρόπο, σχεδίαζε πριν τα υλικά ή χωρίς υλικά, τώρα το σχέδιο υπολογίζεται και πραγματοποιείται μέσα σε κάποιον ήδη υφιστάμενο, εν αναπαραστήσει, αφηρημένο χώρο. Τώρα το σχέδιο εργάζεται για κάποιου είδους απούλοποίηση που θα παρουσιάσει τις κατασκευές όπου αποβλέπει σαν να μην είχαν εξάρτηση από δεσμεύσεις υλικών. Το σχέδιο δεν γίνεται πλέον με μελάνι αλλά σε αφηρημένα μοντέλα που δουλεύονται απ' ευθείας με

¹² Jacques Derrida, *Περί Γραμματολογίας*, μετ. Κωστής Παπαγιώργης, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1990, *Η φωνή και το φαινόμενο*, μετ. Κωστής Παπαγιώργης, εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1997.

¹³ Βλέπε: «νίκη επί της βαρύτητας».

υπολογισμό και το ίδιο σχέδιο προβλέπει κάποια άλλου είδους εγκατάσταση στον "υπάρχοντα" αφηρημένο χώρο. Το σχέδιο χρησιμοποιείται με παρόμοιο τρόπο προς εκείνον με τον οποίο σχεδιάζονται οι κατασκευές των ψηφιακών παιχνιδιών (video-games, δικτυακά ή μη, π.χ. στο *SIMS* ή το *SECOND LIFE*, που αναφέρθηκαν πιο πριν). Το σχέδιο είναι ελαφρύ αλλά επαρκές για τις ανάγκες της οθόνης, για την είσοδο σε ένα τεχνητό περιβάλλον όπου φτιάχνεται. Το σχέδιο και ο τρόπος του σχεδίου ζητά τώρα από το κτίσμα συνάφεια με την ελαφρότητα του ηλεκτρονικού σχεδιασμού. Ούτε έγγραφο, ούτε επίγραμμα¹⁴, το αρχιτεκτονικό σχέδιο φτιάχνει σήμερα μια φευγαλέα εικόνα που θυμίζει προχειροφτιαγμένο σκηνικό. Αυτό δεν το απορρίπτουμε πια ως ανήθικο με βάση τα ιδεώδη περί αλήθειας του μοντερνισμού. Στο προσωρινό και στο προχειροφτιαγμένο αρμόζει όμως διαφορετικό κοίταγμα αφού ο χαρακτήρας τους θα καθορίζει την επερχόμενη αρχιτεκτονική.

¹⁴ Αναφέρομαι εκ νέου στον Flusser βλέπε παραπάνω.

Δεύτερη έκταση: - ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΛΗΜΜΑΤΟΣ

Η μετατεκτονική παραγωγή οργανώνεται -όπως αναφέρθηκε ήδη- με τη δυναμική του αρχείου. Πώς ορίζεται σήμερα αυτή η δυναμική; Κάποια προ-εννόηση ή μετα-εννόηση «του» χώρου ή «των» τόπων, βασισμένη σε εργασίες αρχείου, αλλοιώνει την εμπειρία τους, αλλοιώνει την εμπειρία του «χώρου καθαυτού». Ακόμη θεωρούμε ότι η απόδραση στις διακοπές, π.χ. στην θάλασσα, παρουσιάζει την προσωρινή διαφυγή από το αρχείο, την δραπετεύση από το αρχείο. Όμως η μεταδικτυακή απόδραση στην θάλασσα δεν πραγματοποιείται ως απόρριψη του αρχείου. Η απόδραση γίνεται ως επιστροφή ή ως είσοδος σε έναν κλειστό χώρο αρχείου και ως τιμή προς το αρχείο. Τέτοια απόδραση από το αρχείο δεν καταφέρνει να αποδρά ούτε αποφεύγει κάτι, πραγματοποιεί απλά κάποια μετακίνηση στο εσωτερικό του αρχείου. Επιλέγω σε ποια ακτή θα πάω μέσα στο αρχείο και πηγαίνω εκεί, με τον ίδιο τρόπο που θα μπορούσα να μεταβώ κάνοντας «κλικ» στον τόπο που επέλεξα: απλώς με περισσότερο κόπο. Μετατίθεται από μια περιοχή του αρχείου σε μίαν άλλη. Η πραγματικότητα -και εδώ- καθορίζεται από κάποια αντίσταση εν σχέσει προς την ευκολία της μετακίνησης στο αρχείο.

Διαχειρίσεις και αναμοχλεύσεις αρχείων υποκαθιστούν εξ αρχής τους τόπους τους οποίους τεκμηριώνουν και στους οποίους αναφέρονται: ας δει κανείς, παραδείγματος χάριν, τις κοινές βάσεις δεδομένων (data repositories) που παρέχουν δυνατότητα αναζήτησης με λέξεις κλειδιά ή tags, όπως το [flickr](http://www.flickr.com). Θα βρει πρόσβαση σε πληροφορίες για παραλίες (π.χ. www.flickr.com/groups/beachphotography ή www.flickr.com/groups/lovingthebeach) ή τον παγκόσμιο χάρτη <http://www.flickr.com/map/> όπου κάθε περιοχή του γεμίζει με εικόνες που "πληροφορούν" για το εκάστοτε μέρος του πλανήτη και για μια «συλλογή εμπειριών από αυτούς». Ο ίδιος ο κόσμος της εμπειρίας έχει ήδη αλλωθεί από την σχέση με την αναπαράσταση εξαιτίας της ευκολίας αρχειοθέτησης των αναπαραστάσεων, εξαιτίας της ποσότητας των αναπαραστάσεων και εξαιτίας της ιδέας ότι η εμπειρία είναι πρώτα προβλέψιμη από την αναπαράσταση και κατόπιν αναπαραστάσιμη.

Μεταβαίνοντας στην μεταδικτυακή θάλασσα δεν πηγαίνει κανείς απλά στην θάλασσα: πηγαίνει να βρει κάτι πού ήδη έτυχε να δει, να βρει κάτι του οποίου γνωρίζει κάποια συγκεκριμένη αναπαράσταση και επίσης πηγαίνει για να προσθέσει μέσα σε ό,τι είδε στο διαδίκτυο, την αναπαράσταση του εαυτού του ως επισκέπτη εκεί. Πηγαίνει για να επανα-βιώσει κάποια αναπαράσταση εκείνου που "θα" βιώσει. Θα συναντήσει εκεί μια αναπαράσταση, για να επαναλάβει (εξ αρχής) κάποια εμπειρία που δεν του μετέφερε ακόμη κανείς αλλά πάντοτε ήδη το συλλογικό αυτό αρχείο.

Ο μεταδικτυακός κολυμβητής επισκέφθηκε το αρχείο πριν κολυμπήσει στην θάλασσα που διάλεξε και θα ενημερώσει το αρχείο αμέσως μετά: αυτή η διπλή επίσκεψη -πριν και μετά από την «εμπειρία»- η οποία καθορίζει την εμπειρία, προσφέρει μια πρώτη περιγραφή της μεταδικτυακής κατάστασης. Η εξέλιξη της εμπειρίας προσδιορίζεται από την προεπίσκεψη και την μεταεπίσκεψη στην απεικόνιση. Πρόκειται για κάποια προσμονή της θάλασσας που ποτίζει εσωτερικά την εμπειρία, θυμίζοντας την αναυθεντική συγκρότηση του μέλλοντος, όπως την εννοεί ο Heidegger στο *Sein und Zeit*. Το μέλλον κατά τον Heidegger μπορεί να είναι αυθεντικό όταν αποδίδεται σε κάποιο προτρέχειν [Vorlaufen] όπου «αυτό τούτο το μέλλον πρέπει να κερδίζεται, όχι αποσπώμενο από κάποιο παρόν αλλά από το αναυθεντικό μέλλον». Το προτρέχειν έχει συνείδηση του επερχομένου και παρεκκλίνει συνειδητά από αυτό, είναι εργασία απόσπασης του μελλοντικού και ενέργεια που υποθάλπει το επερχόμενο. Η προσμονή [Gewärtigen] καλλιεργεί -αντίθετα- το αναυθεντικό μέλλον (πάντα κατά τον Heidegger) όταν σε αυτό το μέλλον αντιστοιχεί κάποια παρούσα [Vorhandenheit] ή κάποιο Παρείναι [Sein bei] στο βιομεριμνώδες [besorgend]¹⁵. Η αναυθεντική προσμονή, που οργανώνεται με τον τρόπο του διαδικτυακού χρόνου, βυθίζεται εσωτερικά στην «εμπειρία», και επαναθεμελιώνει την «εμπειρία». Η αναυθεντικότητα (με την οποία φορτώνει ο Heidegger αυτή την προσμονή και την εμπειρία του μέλλοντος που συνεπάγεται η προσμονή) ίσως δεν σημαίνει πλέον παρακμή αλλά σίγουρα μετατόπιση του προορισμού. Ο μεταδικτυακός χαρακτήρας τρέφεται από την απόλαυση του αναυθεντικού στοιχείου.

Το αναυθεντικό στοιχείο θα ήταν σήμερα θετικά προσδιορισμένο: δεν βιώνουμε πια την αναυθεντικότητα ως στέρηση του αυθεντικού. Αντίθετα το αυθεντικό μοιάζει κουτό, παιδαριώδες και φτωχότερο από το πιο τετριμμένο αναυθεντικό απόσπασμα. Το

¹⁵ *Sein und Zeit*, §68, σ. 338 γερμανικού πρωτοτύπου.

αυθεντικό παραμένει ανάπηρο και ψεύτικο, δεσμευμένο από κάποιον αδύνατο και ήδη εξ αρχής ακυρωμένο ιδεαλισμό. Εννοώ λοιπόν εδώ την αναυθεντικότητα με την πιο ουδέτερη σημασία της και προσπαθώ να αποφύγω την ηθική της αξιολόγηση¹⁶.

Αναυθεντικό είναι, για τις ανάγκες αυτής της ανακοίνωσης, εκείνο που περικλείεται, εκ των προτέρων, σε κάποια δεδομένη αναπαράστασή του. Πιθανώς το αναυθεντικό γνωρίζει τα όριά του: αλλά είναι τα όρια που το προσδιορίζουν ανεξάρτητα αν αυτά είναι ή όχι συνειδητά. Η μεταδικτυακή απόλαυση θα εμφανίζεται περιορισμένη εν σχέσει προς την απόλαυση σε οποιαδήποτε ανοικτή, επικίνδυνη εκδοχή της. Η μεταδικτυακή ηδονή επισυμβαίνει ως πορνογραφική δέσμευση στην αναπαράσταση, με τρόπο αντίστοιχο προς την βουτιά στην μεταψηφιακή θάλασσα που προσπάθησα να περιγράψω πιο πάνω. Η πορνογραφία θα κατακτά όλο και περισσότερα εδάφη της εμπειρίας με τις εύληπτες αναπαραστάσεις της. Η πορνογραφία, που εκφράζει τον εχθρό της καταστασιακής λογικής, προωθεί αντί για δράση, κάποιου είδους απόλαυση από το συνειδητοποιημένο υποκατάστατο. Έτσι, η μεταδικτυακή διαμονή στην θάλασσα δεν είναι πια «διαμονή στην θάλασσα» αλλά περισσότερο διαμονή σε κάποιο αρχείο όπου φυλάσσεται -την ίδια στιγμή- η θάλασσα και ο κολυμβητής. Η θάλασσα ήταν ήδη, με κάποιο τρόπο, φυλαγμένη: ο κολυμβητής προορίζεται να φυλαχθεί και ο ίδιος στο ίδιο διαδικτυακό αρχείο. Η διαμονή στο αρχείο στην οποία έχει παραδοθεί ο δυτικός άνθρωπος γίνεται με εξοικείωση προς τις επίπεδες αναπαραστάσεις. Κάτι δεν γίνεται πια πολυδιάστατο επειδή είναι περίπλοκο (όπως συνέβαινε ίσως παλιά) αλλά επειδή εμφανίζει πολλές επίπεδες εκδοχές. Ίσως οι επίπεδες αναπαραστάσεις προοιωνίζουν κάποιες γλώσσες της εποχής που έρχεται.

Ο Jacques Derrida με την έννοια «mal d'archive» ονόμασε κάποια ανάγκη για αρχείο εκεί όπου το αρχείο αποκρύπτεται. Το «mal d'archive» αναφέρεται στην επιθυμία επιστροφής στην καταγωγή, στη νοσταλγία της επιστροφής σε κάποιον τόπο απόλυτης έναρξης. Το αρχείο πραγματοποιεί την παρουσίαση της απόλυτης έναρξης με τρόπο που ρυθμίζει την έναρξη ως ελέγξιμη στην αναφορά της. Είναι σε θέση να παρουσιάσει την έναρξη ως σταθερή, ελεγμένη κίνηση, ακλόνητη σε όποια έρευνα την αναζητήσει παρακολουθώντας τις αναγωγές της προς τα πίσω. Την ίδια στιγμή, σε μια ιδιαίτερη διπλή περιγραφή, που αφορά τη φροϋδική γραμματεία, ο Derrida διαπιστώνει ότι δεν μπορεί να υπάρξει αρχείο για το μυστικό. Ο τόπος της απόλυτης έναρξης είναι

¹⁶ Η προσεκτική ανάγνωση του Heidegger, άλλωστε, συναντά την ιδέα της θεμελίωσης της αυθεντικότητας στην αναυθεντικότητα και αντιστρόφως.

επιθυμητός, “υλοποιημένος” με την τέχνη του αρχείου αλλά ταυτόχρονα οργανωμένος ως αδύνατος προορισμός¹⁷. Ο Derrida ονόμαζε ωστόσο ήδη αρχειακή την επιθυμία επιστροφής στην καταγωγή. Η μανία της επιστροφής στον τόπο της απόλυτης έναρξης ήταν, στην περιγραφή του *mal d’archive*, το ιδιαίτερο στοιχείο που συνιστούσε εσωτερικά το αρχείο.

Για να περιγράψουμε όμως το σημερινό σύνδρομο του αρχείου σε αντίστιξη προς το *mal d’archive* θα πρέπει να δεχθούμε ότι -άγνωστο γιατί- η συντηρητική μανία της επιστροφής στην καταγωγή με την οποία σχημάτισε ο Derrida το *mal d’archive* μπορεί να θεωρηθεί περατωμένη και ανόητη μέσα στην χωρίς αγωνία διαβίωση μεταξύ λημμάτων και καταχωρήσεων του διαδικτυακού υπέρ - αρχείου και της λογικής του όπως παρουσιάζεται σήμερα. Η ευστάθεια των καταχωρήσεων και η πολλαπλή αντιστοιχισή τους σε λήμματα βάζει σε δεύτερη μοίρα την κίνηση προς την καταγωγή. Στην συνθήκη του διαδικτύου που επεκτείνει την αρχειακή λογική όσο ποτέ μέχρι σήμερα, μπορούμε να διαπιστώσουμε ένα νέο σύνδρομο του αρχείου. Στην επικράτειά του τα λήμματα δεν παραπέμπουν σε κάτι εξω-αρχειακό αλλά σε ετερόκλητες καταχωρήσεις. Οι καταχωρήσεις δεν αναφέρονται άρρηκτα στο αναφερόμενο (ή σε μια διαδρομή προς την καταγωγή τους που δημιουργεί το *mal d’archive* του Derrida) αλλά αντιθέτως παγώνουν σε κάποια αυτοαναφορική ακινησία. Το πρωτότυπο, ο τόπος της καταγωγής, η μανία για την εγκαθίδρυσή του, παύουν τότε να φαίνονται ως κεντρικός προσανατολισμός της αρχειακής λογικής. Κάποιο άλλο σύνδρομο του αρχείου προκύπτει από αυτή την ακινησία του εκάστοτε λήμματος και από την ταυτόχρονη πολλαπλή συγκρότησή του. Η καταχώρηση δεν αντιστοιχεί πια σε ένα μοναδικό λήμμα. Η σημαντική διαδικτυακή έννοια του tag και ιδιαίτερα ο τρόπος με τον οποίο αναζητά κανείς καταχωρήσεις με tags και ονομάζει με tags τις δικές του καταχωρήσεις, παρουσιάζει εξαιρετικά το αρχειακό αυτό σύνδρομο, που θα μπορούσε να ονομαστεί και σύνδρομο του tag.

Σε τι συνίσταται το σύνδρομο του tag; Στο γεγονός ότι το ίδιο πρωτότυπο ή -ακόμα περισσότερο- το ίδιο όνομα που ονομάζει κάτι, το λήμμα ή το tag:

1. εμφανίζει πολλές συμπληρούμενες ή αλληλοκαταργούμενες ή αντιτιθέμενες καταχωρήσεις. Αυτή η πολλαπλή αναφορά, που χαρακτηρίζει -για παράδειγμα- κάθε απάντηση σε αναζήτηση στο *GOOGLE*, γνέφει προς την αποκοπή της καταχώρησης από

¹⁷ Jacques Derrida, *Mal d’Archive*, Paris, 1995, (*Η έννοια του αρχείου*, Αθήνα, Εκκρεμές, 1996).

τον τόπο αναφοράς της και του λήμματος από την πηγή του νοήματος που θα το στήριζε ως γενική ιδέα.

2. αφήνει ανοικτή την δυνατότητα να καταθέσει κανείς στον ίδιο τόπο, στο ίδιο όνομα, εδώ, τώρα *ακόμα* μια καταχώρηση που χωράει και αποδίδεται ευθύς στο ίδιο tag για το οποίο έχει μόλις γίνει μια έρευνα. Η ενέργεια της καταχώρησης είναι αντίστοιχη με εκείνη της αναζήτησης. Ο καταχωρητής που γνωρίζει είναι στην ίδια μοίρα με εκείνον που αγνοεί και αντίστοιχα μια καταχώρηση «έγκυρη» διακρίνεται όλο και δυσκολότερα από μια «άκυρη».

3. εμφανίζεται υποχρεωτικά μαζί με την υπόθεση της ομοιογενούς διανομής του: οι πληροφορίες που αφορούν κάθε λήμμα είναι ανεμπόδιστα προσβάσιμες· επί πλέον είναι γνωστή και επιτρεπτή για τον καθένα η δυνατότητα της προσθήκης επί πλέον καταχώρησης για όποιο λήμμα. Αυτή η πρόταση που αποτελεί θεμελιώδη συνθήκη για την ανάπτυξη του συνδρόμου μπορεί να υποκαθίσταται από μια αίσθηση που υποκαθιστά την ομοιογενή διανομή και πρόσβαση.

Με τον τρόπο αυτό το αρχείο μοιάζει να καθιστά προνομιακή την επίπεδη συγκρότηση των καταχωρήσεών του. Το λήμμα γίνεται μια ανοικτή δομή. Ο επίπεδος χαρακτήρας των καταχωρήσεων ελέγχεται από το λήμμα και λησμονεί εδώ εκείνη την απάντηση στην ακατάπαυστη αναζήτηση του τόπου της απόλυτης έναρξης. Δεν ισχύει δηλαδή απλώς ότι κάθε λήμμα αρχείου νεύει προς την βεβαιότητα της αναφοράς του κάπου, δεν ισχύει ότι απλώς επιβεβαιώνεται η αναγωγή στην προέλευση, ώστε να αγκυρωθεί το λήμμα στην αναφορά του. Το σύνδρομο του tag που επιχειρώ να περιγράψω αποτελεί συνέπεια της *διαμονής* στο αρχείο, της *κατοίκησης* του αρχείου. Όσο είμαστε υπό την επήρεια του συνδρόμου, το ίδιο το αρχείο καθορίζει την μονοδιάστατη συγκρότησή του: αντί να βλέπουμε αναφορές βλέπουμε πια μόνο καταχωρήσεις. Το λήμμα μετατρέπεται από τόπος παραπομπής σε τόπο συλλογής, από ερώτημα προς απάντηση σε συλλογή απαντήσεων. Αυτό ίσως αποτελεί πάθηση για την νοηματοδότηση στο πλαίσιο των καταχωρήσεων του αρχείου, ή άλλο τρόπο κατανόησης της νοηματοδότησης. Αποτελεί όμως επίσης την βάση για μια σύγχρονη ιερογλυφική συγκρότηση του αρχείου, για μια υπό δημιουργία γλώσσα που μπορεί να χρησιμοποιεί αντί για γενικά γράμματα ειδικές καταχωρήσεις. Σε αυτές τις συνθήκες καθορίζεται η γλώσσα του αρχείου και ο οίκος του αρχείου: στην επιμονή για επίπεδες αναγνώσεις, στην μανία για υποκατάσταση του πρωτοτύπου από σύνολα καταχωρήσεων. Το πρωτότυπο εξ αρχής θεωρείται -από την ίδια τη σύλληψη της ιδέας

κάποιας διαμονής στο αρχείο- πάντοτε ήδη χαμένο και δεν φαίνεται να απομένει ενδιαφέρον για αυτό.

Η διαμονή στα αρχεία πληροφοριών του διαδικτύου θεμελιώνει έτσι κάθε μεταδικτυακή κατάσταση. Σε κάθε μεταδικτυακή κατάσταση εισαγόμαστε μέσω της αναπαράστασης, κάθε μεταδικτυακή κατάσταση καταλήγει κι αυτή με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σε αναπαράσταση. Ακόμη περισσότερο: μεταδικτυακή κατάσταση ή μεταδικτυακό συμβάν θα μπορούσε να ονομάζεται εκείνο το συμβάν, που εξ υποθέσεως προετοιμάζεται στην αναπαράσταση και αποτυπώνεται με αναπαράσταση. Το μεταδικτυακό συμβάν είναι εσωτερικό συμβάν του αρχείου. Ακόμη και κατά την ίδια την εξέλιξή του, το μεταδικτυακό συμβάν δεν αποχωρίζεται την αναπαράσταση. Είναι παραδομένο «εξ αρχής» σε κάποια απόσταση που το αφήνει να παρατηρεί την ίδια εξέλιξή του «εσωτερικά εκ των έξω» ως εάν να μην ήταν η εξέλιξη αυτή δική του εξέλιξη. Δεν του επιτρέπεται έτσι να ταυτιστεί σε καμιά στιγμή με την εξέλιξή του, με τρόπο που θα μετέτρεπε την εξέλιξη αυτή σε αυτόνομη, ανοικτή προοπτική. Η εξέλιξη του μεταδικτυακού συμβάντος περιορίζεται εκ της καταγωγής του, από την αναπαράσταση και εκ του προορισμού του στην αναπαράσταση. Η εξέλιξή του είναι τότε εξ αρχής παραδομένη στο αρχείο, κατά τρόπον ώστε το μεταδικτυακό συμβάν να παρουσιάζεται ως συμβάν του αρχείου.

Ο ΤΟΠΟΣ ΤΟΥ ΛΗΜΜΑΤΟΣ

Το διαδίκτυο (και η κατανόηση της χρήσης του ως συγκρότησης της ζωής μέσα σε ένα αρχείο) τοποθετεί εκ νέου την έννοια του "συγκεκριμένου". Αυτή είναι η έννοια που προσβάλλεται πιο δραστικά στην κατανόηση του εμπειρικού κόσμου, αν δεχθούμε ότι η περιγραφή της κατοίκησης του αρχείου αρχίζει να είναι μια δόκιμη περιγραφή για την σημερινή συνθήκη. Το λήμμα στο οποίο το αρχείο αναφέρεται είναι πάντοτε ήδη χαμένο. Ποια διαχείριση αρμόζει στον συγκεκριμένο κόσμο όταν η ίδια η συγκρότηση του κόσμου οργανώνεται έτσι, με λήμματα, μέσα στο αρχείο, με το πένθος δηλαδή του συγκεκριμένου; Ο χώρος και η αρχιτεκτονική οργανώνονται και αυτά ή τείνουν να σχηματιστούν εκ νέου με διαφορετικούς τρόπους εξ αιτίας αυτής της κατανόησης του κόσμου, ως βιωμένου αρχείου. Η συνειδητή, άμεση βίωση του κόσμου στην εμμεσότητα, δηλαδή η βίωση μέσα σε συνθήκες άρνησης της βίωσης, θα έχει την αρχιτεκτονική της διαχείριση. Αυτή είναι η κατάσταση που βρίσκεται ανοικτή ως αίνιγμα για το μέλλον της δυτικής αρχιτεκτονικής. Το συγκεκριμένο στοιχείο και ο χώρος, ως χώρος των συγκεκριμένων στοιχείων, διαλύονται από την δομή της συγκρότησης πληροφοριών

γύρω από ένα λήμμα. Ωστόσο αυτή η δομή μοιάζει να παρέχει κάποια ισχυρότερη μορφή τοπικότητας από τις μορφές της τοπικότητας που γνωρίζαμε μέχρι σήμερα. Ο τόπος λήμμα είναι μια ανοικτή συλλογή καταχωρήσεων. Κι ακόμα: στον χώρο και στην αρχιτεκτονική που αναμένουμε η *παραπομπή* θα συνιστά πιο σημαντική αρχιτεκτονική δράση από την *καθοδήγηση* ή την *κορύφωση*. Η παραπομπή ακυρώνει σε μεγάλο βαθμό την ιδέα κάποιου αρχιτεκτονικού χρόνου θεμελιωμένου στην περιπλάνηση. Άμεση εποπτεία και άρνηση του κρυφού στοιχείου: αυτά είναι τα αρχιτεκτονικά μέσα της παραπομπής.

Κάθε «απόσπασμα του εμπειρικού κόσμου» αποκτά υπόσταση όταν καταχωρείται με κάποιον τρόπο στο αρχείο. Αυτός είναι ο σημερινός τρόπος για να γίνονται τα πράγματα συγκεκριμένα. Να οργανώνουν ισχυρά πολλαπλά λήμματα. Η αρχιτεκτονική δεν αποτελεί πια κανονιστικό σύστημα κατανόησης του χώρου, ούτε εύκολη προοπτική υλοποίησης του «συγκεκριμένου». Μένει δίπλα μας, κοντά μας, με τα παραδείγματα όσων έκτισε, μέσα στο αρχείο που φτιάχνουμε: μένει η αρχιτεκτονική που ξέρουμε, απλή συνάρτηση του παρελθόντος και ενός ιδιαίτερου τρόπου προσφοράς του χώρου. Συναντάμε δίπλα σε αυτήν την μοντέρνα αρχιτεκτονική τις νέες εκδοχές όλων των καταχωρήσεων που αντιστοιχούν στα σχετικά με την αρχιτεκτονική λήμματα. Το αρχείο της μοντέρνας αρχιτεκτονικής δεν αποτελεί προφυλαγμένο, αμόλυντο χώρο. Το ενδιαφέρον του αντιστρόφως βρίσκεται στο γεγονός ότι μένει παράρτημα ενός κόσμου που δομήθηκε σιγά σιγά «ολόκληρος» με την λογική του αρχείου. Σε αυτή τη συνθήκη τίποτε δεν ενδιαφέρει περισσότερο για το μέλλον της αρχιτεκτονικής παρά η ελεγχόμενη νόθευση, η προσεκτική δολιοφθορά για την καθαρότητα που συχνά υποσχέθηκε η μοντέρνα αρχιτεκτονική. Η παράδοση της μοντέρνας αρχιτεκτονικής είναι δίπλα μας, στο αρχείο που φτιάχνουμε, ελπίζω σύντομα στο διαδίκτυο· εκεί θα είναι κι αυτά στην ίδια απόσταση με την παράδοση των κτισμάτων που χτίστηκαν παλιότερα, με τα λήμματα για τα κτήρια που χτίστηκαν χτες, με τα λήμματα για όσα δεν χτίστηκαν ακόμα ή -επίσης- για εκείνα που δεν θα κτιστούν ποτέ.